

Platonnak a politikai életben elszenvedett sikertelensége mintegy váltságdíj volt, amit azért a hatásért kellett fizetnie, amelyet kora és az utókor gondolkodására gyakorolt. Párbeszédei, amelyeket »játszadozva« írt, csodálatos költészetükkel és páratlanul lelkes gondolataikkal sugallói voltak és ma is sugallói mindazoknak, akik teremteni és ujítani akarnak: költőknek, művészeknek, tudósoknak, gondolkodóknak, politikusoknak és pedagógusoknak. Az egyházatyák Platonban a kereszténység előkészítőjét, a platonizmusban a kereszténység előcsarnokát látták, mert örömmel fedeztek fel benne sejtelmeket és tanokat Istenről, a Gondviselésről, a teremtésről, a lélek halhatatlanságáról, stb.

A platonizmus küldetése azonban ma sem ért véget, mert — amint saját magáról állította is — az a kielégítetlen szeretet tölti el a szellemiek és az értékek iránt, amely annál többet kíván, minél többje van. Így egy tulvilági tökéletes szépség, igazság és jóság hite mellett ezen a világon folyton új erőfeszítéseket, javításokat, kritikát óhajt, minden emberi tudományt és tökéletességet lényegileg tökéletlennek tart. Magas eszmények mellett is megnyitott és tágítható látókörrel állandó programja a tökéletesedés.

Noszlopi László.

Lahmann György: Didaktikai naturalizmus a német romantikában és a reformpedagógiában. Pécs, 1940. 8-r., 60 l.

Ez az értekezés abba a ritka kellemes helyzetbe hozza a vele foglalkozó bírálót, hogy olyan doktori disszertációt taglalhat, melynek írója nemcsak érettebb ember, akinek ez már második doktorátusa, hanem egyszerűsmind sok évi gyakorlattal bíró pedagógus, aki ráadásul a tanügyi közigazgatás nem egy feladatkörében is jó nevet szerzett magának. Maga az értekezés elárulja továbbá, hogy modern nyelvekkel, irodalmakkal szintén foglalkozott, ami látókörét megfelelően tágította. Filozófiai ismeretei érdemelnek még dicséző említést. Eléggé sokoldalú tehát, hogy munkáját a legnagyobb várankozással vehessük kézbe. Jó néhány vonatkozásban nem is csalódnunk benne. Kellemesen lep meg az a határozott, de mégis mértéktartó hang, amely átvonul az eléggé ügyes nyelvvezetellel megírt tanulmányon. A gyakorlati pedagógus éleslátásával és öntudatosságával mindjárt a legmaibb érdeklődés gyújtópontjába emelte témáját azzal, hogy a legutóbbi évtizedeket, sőt napjainkat is élénken foglalkoztató reformpedagógiai problémákkal vette össze történeti anyagát. Nála ez nem valami modern tudománypolitikai állásfoglalás eredménye, hanem a gyakorlati ember ösztönös orientálódása. Rendkívül hasznos különben ez a fajtájú eljárás, akár az előbbi, akár az utóbbi indítékből fakadt, ha mentes minden előítéletől, elfogultságtól, csak a tényeket magukat nézi és a tiszta, tárgyilagos igazságot szolgálja. Ezt pedig Lahmann fejtegetéseiről el lehet mondani. Így nemcsak olvasást érdemlő, kivételes figyelemre igényt tartó tanulmányt alkotott, hanem egyben friss, eleven írásművet, amely nemcsak papirosirodalom marad, hanem hatni képes mindazokra, kik figyelmükre méltatják.

Épen azért, mert íróját teljes értékűnek vehetjük, aki elbír mélyebbre néző kritikát is, hadd álljon mándjárt az elismerés nagyon is mértéktartó szavai után egy-két bíráló megjegyzés is, amelyek többnyire csak vitába akarnak szállni vele, de semmiképp sem óhajtják valami mesteri jobban tudás magaslatáról vállveregető módon kitanítani. Különösnek tartom Jean Paul Levana-jának minden további nélküli azonosítását a német romantika pedagógiájával. Szerző épen német szakos is volt, sőt ilyenként tanítványom, aki eléggé ismeri a német romantikusokat (ebben a tanulmányban ugyan leginkább csak Novalis-ra hivatkozik ismételten), de mégis hajlandó kissé erőszakot tenni a német romantika végtelenül gazdag eszmevilágán fent említett azonosításával. Jean Paul-ban vannak romantikus vonások, nem hiába függ bizonyos mértékig Rousseau-tól is, kitől a franciák a maguk öntelt módján szeretik levezetni a romantikát: bárhol és bármilyen formában is jelenjék az meg. Ez azonban még nem a német romantika. Nem hiába szokták Jean Paul-t csupán előfutárnak tekinteni, vagy egyidejű, de lényegileg mégis különböző kísérőjelenségnek; semmiképp sem számítható a telivér romantikusok közé. Szerző is nagyon érdekesen tapint rá nagyon sok helyen a Rousseau-tól való eltérésére, ami mögött többek között Jean Paul igazi német alapossága is rejlik, amellyel lelkiismeretesen megfigyelte a rábízott tanítványokat és ezek reagálását az ő nevelői eljárására. Roppant fontos az, hogy gyakorlati pedagógusként működött, mielőtt művét megírta. Nagyon jelentős továbbá Pestalozzi hatása, valamint a fölvilágosodás szelleméé általában, de pedagógusaié különösen is.

Szerzőnk épen az ezzel összefüggő pontokon válik bizonytalanná szép tanulmányában; épen itt követ el hibát a fölépítésben is. Tanulmánya 45. lapján a neonaturalizmus harcos teoretikusaival (tulajdonképp csak Ellen Key-vel) veti össze Jean Paul-t, hogy utána megint visszatérjen ahhoz a kérdéshez, hogy hát ki és miképp hatott Jean Paulra, miről már előző részekben szó esett. Érzi, hogy itt sok minden nincs kellően tisztázva. A 48. lapról a 49-re átmenően futólag említi meg Herder-t és »az északi mágus«-t, Hamann-t. Itt az a körülmény bosszulja meg magát, hogy Jean Paul-t nem nézte a maga egészében. Jean Paul-tól, a pedagógustól nem lehet teljesen elválasztani Jean Paul-t, a regényírót és az embert. Az irodalomtörténetben, melyet pedig próbált segítségül venni, elkerülte figyelmét, hogy a Weimar-ban megfordult Jean Paul sem Goethe-, sem Schillerrel nem tudott lelki kapcsolatot találni, de Herderrel szoros és tartós barátságra lépett. Herder mestere viszont Hamann volt, ez a legtalányosabb a 18. századi német szellemek között. Nem mellőzhető el az angolok felé vezető sok szellemi szál sem. Ezzel szemben figyelemre méltó, hogy Jean Paul Herderrel együtt haladva, ellensége Fichte filozófiájának, mely nélkül épen a »Frühromantik« el sem képzelhető.

Nagyon sok tanulsággal szolgált volna Jean Paul-nak, a regényírónak alaposabb megismerése, illetőleg az innen folyó tanulságok figyelembevétele. Jean Paul, az ember innen ismerhető meg csak teljesen. Belső harmóniához soha el nem jut és épen ezért marad töredék »Flegeljahre« regénye,

melyben a realista és idealista gondolkodás kiegyenlítődését és kölcsönös-áthatását szerette volna megírni. Élte végéig az ügyetlen ifjú maradt 'Jean Paul, akinek útjában van saját keze-lába és akinek száz rossz szokása van, de minden szépért, jóért, igazért izzóh tud lelkesedni. Sohasem tudtam egyetérteni azzal az elvvel (ezt is lehangosabban a franciák hirdették; ők tudják, hogy miért!) nem tudtam megbékélni azzal a beállítással, hogy más a zseniális irodalmi mű és megint más alkotójának az élete. A kettő kölcsönösen megvilágosítja egymást. Még inkább áll ez a pedagógus személyisége és elvei közti kapcsolatra. Ennek tekintetbevételével egészen érdekes észrevételek sikerültek volna még a jószemű szerzőnek, aki a modern törekvésekkel való sok tekintetben gyümölcsöző összevetések mellett akkor nem siklott volna el a fölött, hogy mikép és miért hatott Jean Paul »Levana«-ja a németeknél éppen mindig olyan időpontokban, mikor a mélyben forrt minden és az ifjúságé lett átmenetileg a szó. Épen ezért nagyon is mai megint Jean Paul! Már t. i. éppen Jean Paul, a pedagógus.

A tanulmány szerzője sok, legjobb forrásokból merített idézettel foglalt állást a naturalizmus pusztá »nőni engedés« elvével szemben. Szerinte a naturalizmus szellemi sivatagában valósággal üdítő oázist jelent a Levana-józansága és a nevelés-oktatás érdekeivel reálistan számot vető mérsékelt naturalista álláspontja. Szerző utal arra, hogy a jövő mind határozottabb formában kibontakozó kollektív társadalmának legértékesebb kincse, a gyermek nem lehet öncélú és neveltetése nem lehet egyszerű »önkibontakozás«, mert ebbe a kibontakozásba a közönségnek nemcsak joga, hanem kötelessége is beleszólni. A társadalmi közönség teljes joggal elvárhatja minden egyes tagjától, hogy a közösségi életre már kora gyermekiségétől kezdve tervszerű munkával felkészüljön. Ezzel kapcsolatban a szerző nagyon helyesen harcba száll a naturalisták és neonaturalisták »uniformizálás« mumusával, melyről ügyesen mutatja ki, hogy tulajdonkép mondvacsinált probléma. Nagyon helytálló az az érvelése is, hogy nevelés és oktatás egymást kiegészítő két fele ugyanazon tevékenységnek; nevetséges tehát a neonaturalizmus hangzatos jelszava, hogy »nem a tanítás, hanem a nevelés a fontos«. Mindebből látható, hogy szerző az érett ember és gyakorlott pedagógus biztonságával tárgyalja tanulmányában a legmaibb kérdésekkel kapcsolatos dolgokat is, de egyszerűsége kivehető a mondottakból, hogy Európa legújabb fejlődésirányának megfelelően látja és méltatja a nevelés-ügyet és ennek mindenkori előharcosait. Jean Paul főérdemét abban látja, hogy a naturalizmus megnevesítésének egy eljárás módját, illetőleg ennek gyakorlati alkalmazását nyújtotta, amivel használható útmutatást ad ma is a jelenlegi pedagógiai harcokból kivezető egészséges kiút megtalálásához.

Koszó János.